

Klimaatadaptatie en Omgevingswet

Living Lab Overijssel

Een uitgave van het eerste Living Lab Ruimtelijke Adaptatie
(Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie)

***Niemand dacht dat het kon,
totdat er iemand kwam die dat niet wist."***

Riek Bakker, 2017

Klimaatadaptatie en Omgevingswet

Living Lab Overijssel

Colofon

Auteur: Peter van Rooy (Accanto & NederLandBovenWater)

Co creatie Nieuwstraat

Ruben de Jong (Gemeente Almelo)

Evelien van Rijswijk-Hendriks (Gemeente Almelo)

Co creatie Markdal

Sjef Langeveld (particulier initiatiefnemer)

Jettie Rattink (particulier initiatiefnemer)

Uitgave

Living Lab Overijssel Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Begeleidingsgroep

Paula Bijlsma (Gemeente Zwolle)

Gemma van Eijnsden (Rijkswaterstaat)

Brenda Koopman (Waterschap Vechtstromen)

Marcel Tonkes (Provincie Overijssel)

Ontwerp omslag en binnenwerk, bewerking illustraties: WONK

Drukwerk: MultiCopy Drachten

Oplage: 300 exemplaren

Communicatie en projectbegeleiding: edithcamerik.nl, Mirle van Huet, waterschap Vechtstromen

© maart 2018. Alle rechten voorbehouden.

Deelnemende organisaties aan Living Lab Ruimtelijke Adaptatie Overijssel

Gemeente Enschede

Zwolle

Inhoud

Woord vooraf 5

- 1 Inleiding 7
- 2 Burgerparticipatie Nieuwstraat Almelo 11
- 3 Overheidsparticipatie Markdal Alphen-Chaam & Breda 17
- 4 Spiegelpunten uit onderzoek Omgevingswet 21
- 5 Vuistregels participatieve ruimtelijke adaptatie 25
- 6 Aanbevelingen voor Delta Programma Ruimtelijke Adaptatie 29

Woord vooraf

Zorg over klimaatverandering wordt maatschappelijk breed gedeeld, maar is tegelijk niet iets waar het gesprek met familie, vrienden of burensnel over gaat. Dat de klimaatverandering ons allemaal gaat raken, beseffen we wel. Toch hebben de meesten van ons nog weinig gevoel bij de rol die jij of jouw omgeving zelf kan, of zelfs moet spelen. Behalve van de overheid is de inzet van partijen als het bedrijfsleven en de inwoners van Nederland nodig om maatregelen of andere acties rondom klimaatverandering uit te voeren. We moeten ons beter voorbereiden op weersextremen door groen en blauw meer de ruimte te geven. Maar hoe doen we dat? Hoe komen we tot goede gesprekken hierover? Hoe geven we samen de noodzakelijke, brede beweging vorm?

Deze vragen hielden ons bezig in het Living Lab Overijssel, het eerste Living Lab uit het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie (van Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie). We experimenteerden met participatie rondom ruimtelijke adaptatie in twee verschillende delen van het land: Overijssel (Almelo) en Brabant (Breda). Centrale vraag: hoe geef je klimaatmaatregelen samen vorm? Het Living Lab zette op een rij wat de experimenten opleveren aan vuistregels voor participatie en aanbevelingen voor het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Een mooie oogst die we van harte onderschrijven en illustratief is voor wat experimenteerterruimte kan opleveren.

Het leert ons dat we gewoon moeten dóén. Vanuit ervaring doen we kennis op, want er is niet één oplossing of maatregel. Samen kunnen we hiermee aan de slag. Zowel in eigen tuin of stad als op regionaal en landelijk niveau.

Bert Boerman,
gedeputeerde
provincie Overijssel

Stefan Kuks,
watergraaf waterschap
Vechtstromen

Flaes-Toren in Esbeek

(foto Steef Luijten)

1. Inleiding

Landelijke gebieden

Nederland is een delta. Decennialang merkten we daar niets van, zo knap wisten en weten we het water te beheersen. Halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw werden we echter opgeschrikt door wassend rivierwater. De grootste evacuatie sinds de Tweede Wereldoorlog volgde. Het waterbeheer moest en moet anders.

In 1998 heeft het toenmalige parlement aan het Rathenau Instituut gevraagd of we klaar zijn voor het anders omgaan met water. Het antwoord op basis van onderzoek was stellig ontkennend. Wat volgde was een veelheid aan analyses, bijeenkomsten, commissies en onderzoeken die uiteindelijk resulteerden in het programma Ruimte voor de Rivier en het Deltaprogramma.

Vooralsnog zijn Rijkswaterstaat, provincies en waterschappen de onbetwiste hoofdrolspelers voor het bedenken en het realiseren van maatregelen in het kader van deze programma's. Sinds het alarmerende rapport van het Rathenau Instituut (Het Blauwe Goud

Verzilveren, 2000) is en wordt door deze drie overheidslagen hard gewerkt aan robuuste oplossingen voor de gevolgen van klimaatverandering en bodemdaling.

Hoe lastig soms ook, relatief is het laaghangend fruit. Er waren immers miljarden beschikbaar en het gros van de maatregelen is genomen in dunbevolkte buitengebieden.

Ruimtelijke adaptatie moet in de nabije toekomst vooral in stedelijke gebieden haar beslag krijgen

Stedelijke gebieden

Wetende dat jaarlijks maximaal een half procent van bestaande bebouwing als nieuwbouw wordt gerealiseerd en dat de opgang zijnde trek naar steden volgens officiële prognoses van het Centraal Planbureau versterkt zal doorzetten, is het duidelijk dat de

ruimtelijke adaptatie in de nabije toekomst vooral in stedelijke gebieden haar beslag moet krijgen. Inherent zijn gemeenten, particulieren en ondernemers belangrijke spelers, zo niet de nieuwe hoofdrolspelers. Zonder hen die positie te gunnen, gaat ruimtelijke adaptatie fysieksociaal niet lukken of zal het voor de voormalige hoofdrolspelers zeer kostbaar tot zelfs onbetaalbaar worden.

Omgevingswet

Deze constatering komt op een uitgelezen moment, namelijk aan de vooravond van implementatie van de Omgevingswet. Met ingang van 1 januari 2021 worden wateropgaven beleidsmatig verbonden met andere ruimtelijke opgaven inclusief gezondheid. Voorts wordt de weg vrijgemaakt voor participatie door bewoners, ondernemers en ruimtelijke initiatiefnemers. Waar overheden het voortouw nemen en hen uitnodigen, gaat het om burgerparticipatie. Waar initiatiefnemers het voortouw nemen en aan overheden vragen om complementair te handelen, gaat het om overheidsparticipatie.

Zonder de inzet van particulieren en ondernemers gaan klimaatadaptatie en ook de energietransitie niet lukken

In alle gevallen zijn de 380 gemeenten cruciale spelers. Zij zijn of op zijn minst worden de publieke regisseurs van de realisatie van integraal ruimtelijk beleid. De Omgevingswet is immers een megadecentralisatie, qua implicaties omvangrijker dan de lopende decentralisaties rondom arbeidsmarkt, jeugdzorg en ouderenzorg bij elkaar.

De decentralisatie houdt niet op bij gemeenten en reikt tot in huiskamers van particulieren en werkkamers van ondernemers. Wat overheden ook investeren en regisseren, zonder de inzet van particulieren en ondernemers gaan klimaatadaptatie en ook de energietransitie niet lukken. Voor overheden is aansluiten bij hun behoeften het uitdrukkelijke devies.

Vuistregels op basis van praktijk

Vanuit de ruimtelijke opgave door klimaatverandering en anticiperend op implementatie op de Omgevingswet is enerzijds meegewerkt aan en anderzijds geleerd van een goed voorbeeld van burgerparticipatie en overheidsparticipatie. Het gaat om de Nieuwstraat in Almelo respectievelijk het Markdal in Alphen-Chaam en Breda. De mate van initiatief is verschillend, vandaar het onderscheid tussen burgerparticipatie (overheid initieert) en overheidsparticipatie (samenleving initieert). In beide voorbeelden is sprake van wederzijdse aantrekkelijkheid voor het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie, gemeenten en initiatiefnemers.

Op basis van deze voorbeelden alsook andere voorbeelden in het kader van actueel praktijkonderzoek naar samenspel tussen overheden en initiatiefnemers, zijn specifieke klimaatadaptatie gerelateerde aanbevelingen gedaan in de vorm van uitgewerkte vuistregels. De spiegelpunten zijn ontleend aan voornoemd onderzoek in het kader van het programma Aan de slag met de Omgevingswet en daaruit integraal overgenomen.

Bronnen

Rathenau Instituut, 2000. Het Blauwe Goud Verzilveren. Integraal waterbeheer en het belang van omdenken. ISBN 90-346-3885-5.

NederLandBovenWater, 2016. Overheidsparticipatie. Gebiedsontwikkeling en Omgevingswet. ISBN 978-90-824955-0-8.

Aan de slag met de Omgevingswet, 2018. Overheidsparticipatie en Omgevingswet. Gelijk speelveld voor particulieren.

2. Burgerparticipatie Nieuwstraat Almelo

Urgenties

De wijk Nieuwstraatkwartier in Almelo met daarbinnen de Nieuwstraat vraagt aandacht vanwege relatief hoge werkloosheid, ruimtelijke en fysieke verloedering, woningen met lage energielabels, onveiligheid door verkeer en tekortschietende handhaving. Wijkwerkers benoemen ook overlast door prostitutie, gokken en drugshandel.

Bewoners maken zich zorgen over ratten, over-bewoning, dubbel-parkeren en (veel) te hard rijden. In het licht van klimaatverandering zijn er op enkele dagen per jaar ook urgenties zoals hittestress in de zomer (veel daken zijn plat om een molen zijn wind te gunnen) en statistisch eens in de tien jaar water op straat bij extreme neerslag. Verder moet het rioolstelsel worden vervangen.

Al met al een kluwen van urgenties, van sociaal-cultureel tot sociaaleconomisch en van (water)bouwkundig tot infrastructureel.

Er wordt gezocht naar een keerpunt om de neerwaartse spiraal als een geleidelijk proces om te buigen”

Ambities

Gemeente Almelo streeft ernaar om deze wijk zodanig te helpen dat verdere ontwikkeling vooral kan worden opgepakt door de bewoners en de ondernemers zelf. Er wordt gezocht naar een keerpunt om de neerwaartse spiraal als een geleidelijk proces om te buigen. Deze ambitie impliceert een identiteitsconcept voor de wijk aan de hand van gesprekken door enkele betrokken, luisterende en vertrouwde gemeenteambtenaren over wie en wat de bewoners met elkaar willen zijn.

Voorwaardelijk zijn een participatieve benadering van bewoners en ondernemers (voor volhoudbare resultaten zijn zij de hoofdrolspelers) en middelen voor zichtbare, iconische veranderingen, die bewoners enthousiasmeren om verder te gaan met het proces. Veranderingen die aanslaan, kunnen als gewenste olievlek gaan werken.

Riolvervanging in de Nieuwstraat is een kans en een financiële motor voor een transformatie

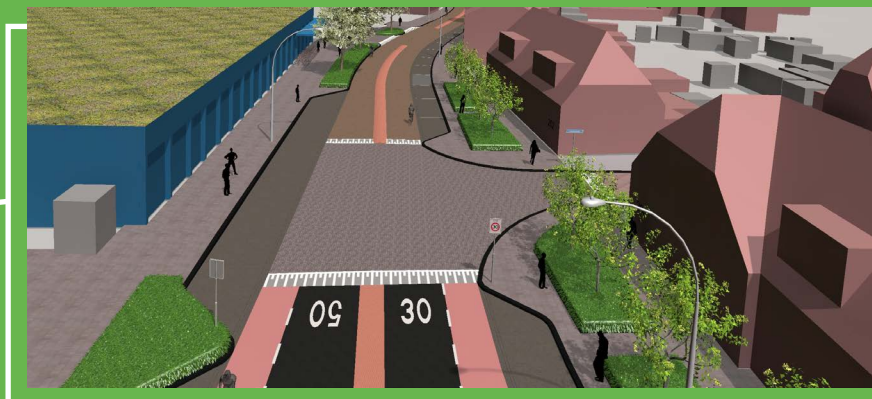
De noodzaak van riolvervanging in de Nieuwstraat is een kans en een financiële motor voor een transformatie. Parallel overweegt de betreffende woningcorporatie te investeren in verduurzaming van woningen met oog op betere energieprestaties en bij gevolg voor de huurders waarschijnlijk lagere energiekosten, lagere verzekeringspremies en verhoging van de leefbaarheid. Bewoners en ondernemers zijn overwegend positief over verbeteringen in hun wijk en zijn bereid hierover actief mee te denken en ook te

handelen. Suggesties voor verbeteringen zijn gedaan tijdens huis-aan-huis-contacten door vaste gemeenteambtenaren die aan vertrouwen winnen en drie bijeenkomsten in de loop van 2017. Provincie Overijssel en Waterschap Vechtstromen zijn bereid mee te werken aan verduurzaming van de wijk in waterhuishoudkundige zin. Hierbij is het zaak dat deze overheden zich realiseren dat de bewoners klimaat en water niet expliciet noemen als aandachtspunten. Afkoppelen wordt geassocieerd met (extra) water op straat, groenaanslag door algen en gladheid en is daarom nu nog een brug te ver.

Het stimuleren van zelf organiserend vermogen vergroot de kans op volhoudbare resultaten.

De Nieuwstraat in Almelo nu en straks

Conditie

Alle betrokken partijen onderkennen de urgenties en de noodzaak in te zetten op een krachtig keerpunt. De gemeente beschikt over de personele kwaliteiten om luisterend met bewoners en ondernemers betekenisvolle stappen te zetten, zonder het (volledig) over te nemen. Ook de woningcorporatie beweegt mee met het algemene inzicht dat stimuleren van zelf organiserend vermogen de kans vergroot op volhoudbare resultaten.

Bewoners en ondernemers zijn bereid actief mee te denken en te doen op voorwaarde dat overheden luisterend en dienstbaar opereren en aansluiten bij hun behoeftpunten. Alleen daarmee is het ontstane wantrouwen en cynisme mogelijk te keren.

Van de overheden beschikt vooral de gemeente over middelen om het rioolstelsel te vervangen en te verduurzamen. Voor het waterschap is het van belang dat bij te verwachten toename van hoosbuien oplossingen worden gezocht om water beter te bergen en af te voeren, zodat overlast en schade kunnen worden voorkomen. Dergelijke oplossingen in de wijk vormen mogelijk een grondslag om een bijdrage aan de bekostiging ervan te leveren.

Acties vanaf 2018

- **Vervanging en transformatie van rioolstelsel.**
- **Afkoppeling van regenwater indien wel meerwaarde en geen overlast voor bewoners.**
- **Albert Heijn heeft de intentie uitgesproken het dak af te koppelen.**
- **Met stroomrichting anticiperen op gevolgen extreme neerslag 1:100.**
- **Waar mogelijk waterdoorlatende bestrating voor neerslaginfiltratie.**
- **Aandacht voor effecten op waterkwaliteit.**
- **Kabels en leidingen voorbereiden op energietransitie.**
- **Versmalling van rijbanen voor autoverkeer.**
- **Maximumsnelheid 30 km per uur.**
- **Extra parkeerplaatsen.**
- **Geveltuintjes aan te leggen door bewoners (in de straat wonen enkele stratenmakers) met materiaal van gemeente.**
- **Kwadranten met bomen en struiken naar keuze van bewoners.**
- **Gesprekken met ondernemers over groene daken op bedrijfspanden.**

Markdal

(foto Eugène Quadekker)

3. Overheids- participatie Markdal Alphen- Chaam & Breda

Urgenties

Markdal is een voorbeeld van een landelijk gebied waar geleidelijk minder gunstige ruimtelijke, sociale en economische omstandigheden zijn ontstaan. Voor een deel heeft de tijd de ruimte ingehaald. Met plannen van provincie, waterschap en twee gemeenten is jarenlang geprobeerd om tot verbetering te komen. In de praktijk kwam het niet veel verder dan intenties voor agrarische bebouwing, natuur en water. De biodiversiteit staat onder druk, de waterkwaliteit is een aandachtspunt, de rivier de Mark stroomt in een korset, agrariërs maken veel kilometers naar hun veldkavels, panden en infrastructuur voor andersoortige ondernemers zijn suboptimaal, et cetera. Belangrijkste obstakel voor de toekomst van het Markdal is de huidige snelweg A58.

'Van onderop' wordt 'van binnenuit' en 'burgers' worden 'bewoners''

Ambities

Bezorgde bewoners en ondernemers uit het gebied sloegen in 2011 de handen ineen en richtten een vereniging op met daaronder een stichting voor realisaties. Hun ambities zijn verwoord als tien richtingwijzers. De Mark wordt zoveel mogelijk vrij stromend.

De biodiversiteit neemt toe. De land- en tuinbouw heeft toekomst. Het landschap is een beekdallandschap. Het gebied wordt aantrekkelijk voor bezoekers. Cultuurhistorische en archeologische waarden zijn tastbaar in het landschap. De verkeersstructuur is afgestemd op inrichting en gebruik. Het Markdal vormt een bron voor kennisuitwisseling en informatie.

Zeggenschap over eigendom en beheer blijft zo dicht mogelijk bij bewoners en ondernemers in het gebied. Bewoners in en om het Markdal vormen een prettige sociale gemeenschap. Voor de A58 is de vurige wens een verdiepte ligging, waardoor geluid- en zichthinder drastisch verminderen.

Conditie

De vereniging telt inmiddels 150 leden en draait volledig op inzet van vrijwilligers, die er per jaar ruim zesduizend uren in steken. Zij vormen de kern van een groot Markdalnetwerk. De vier overheden hebben samen ongeveer twaalf miljoen euro in handen van de stichting gelegd, die daarvoor prestaties moet leveren. In de sfeer van vrijwillige kavelruil zijn inmiddels al meer prestaties geleverd dan wat in de overeenkomst is bepaald. Het intergemeentelijk bestemmingsplan moet echter nog worden vastgesteld, waardoor de grote werken in de sfeer van infrastructuur en waterhuishouding nog wachten. De initiatiefnemers zijn een nieuwe taal aan het uitvinden. Nieuwe woorden zijn nodig: van onderop wordt van binnenuit en burgers worden bewoners.

Acties

- **Via kavelruil afronden van beschikbaarheid van gronden voor natuur (Natuur Netwerk Brabant) en herinrichting rivier de Mark (Kader Richtlijn Water).**
- **Omzetten voorkeursalternatief voor natuur en water in een uitvoerings plan in samenspraak met waterschap en gemeenten.**
- **Vorbereiden uitvoering en aanbesteding in 2019 samen met bewoners, waterschap en gemeenten.**
- **Opstellen ontwerpbestemmingsplan en begeleiden van besluitvorming door gemeenteraden.**
- **Voorstellen aanpassing grenzen van Natuur Netwerk Brabant en begeleiden van besluitvorming door Provinciale Staten.**
- **Uitwerken van toekomstig beheer in samenspraak met terrein beherende organisaties.**
- **Opstellen van aanvullende overeenkomst voor het aansluitende deel van het Natuur Netwerk Brabant en Kader Richtlijn Water (125 ha) met oog op ondertekening door de provincie.**
- **Mee uitwerken van verbreding van de A58 met consortium InnovA58 en met de ongeveer dertien duizend bewoners inbrengen van een variant die beter past en meer overlast wegneemt.**

4. Spiegelpunten uit onderzoek Omgevingswet

- 1 Erkenning van een particulier initiatief** door vooral de gemeente(n) en overtuiging van de potentiële maatschappelijke meerwaarde. Pas als de gemeente aantoonbaar positief tegenover het initiatief staat, is er kans van slagen. Wetende dat de gemeente een veelhoedig orgaan is, gaat het niet alleen om bestuurlijke en politieke maar zeker ook om ambtelijke wil.
- 2 Verbinding met representatieve democratie.** Vormen van directe democratie krijgen pas realiteitswaarde als zij zijn verbonden met de representatieve democratie oftewel de gemeenteraad, provinciale staten en waterschapsbesturen. Zolang ons democratisch bestel is zoals het is, zijn het gekozen volksvertegenwoordigers die formeel het laatste woord hebben. Vroegtijdige betrokkenheid creëert gedeeld eigenaarschap en nodigt eerder uit tot het nemen van verantwoordelijkheid dan het voorleggen van bijna voldongen feiten.
- 3 Bereidheid tot ondersteuning met menskracht en middelen.** Volledig op eigen kracht is een particuliere gebiedsontwikkeling schier onmogelijk, ook al beschikken initiatiefnemers over veel kennis en adequaat vakmanschap. In relatie tot publieke en private gebiedsontwikkelingen kan pas mét ondersteuning sprake zijn van een gelijk speelveld en een eerlijke kans.
- 4 Dienstbaarheid van ambtelijke organisatie aan het initiatief.** Vrijwel elke gebiedsontwikkeling raakt meer afdelingen, disciplines en portefeuilles. Daar waar één of meer essentiële afdelingen de kaarten tegen de borst houden, hooguit meestribbelend kennis willen delen of niet helder zijn over de speelruimte binnen het beleid gaat (te) veel kostbare mentale energie van initiatiefnemers verloren.

5 Aandacht voor democratische legitimatie van het proces.

Particuliere gebiedsontwikkeling overstijgt het geluk van de direct betrokken individuen en heeft ook maatschappelijke meerwaarde. Het is de verantwoordelijkheid van overheden toe te zien op (serieuze pogingen tot) betrokkenheid van minderheden en/of zwijgende meerderheden.

6 Inspanning voor groene procedurele golf binnen overheden.

Om te zorgen dat een gebiedsontwikkeling niet vertraagt of strandt op een procedure van een buurgemeente, een provincie, een waterschap of een departement doet de direct betrokken gemeente er goed aan de implicaties van een beoogde gebiedsontwikkeling vroegtijdig af te stemmen met andere overheden en eventueel nieuwe informatie onmiddellijk te delen met de initiatiefnemers.

7 Opvatting van proces als bijdrage aan eigen lerend vermogen

van betrokken ambtenaren, bestuurders en politici. Particuliere gebiedsontwikkelingen zijn in Nederland tamelijk nieuw maar in het licht van de Omgevingswet kan het een veelbelovende trend worden. Daar overheden door de bank genomen amper leren van pilots doen zij er goed aan hier expliciet werk van te maken. Alleen daarmee hoeven alleen nieuwe -en niet al bestaande- wielen te worden uitgevonden.

8 Bewustzijn van overheidstaal die voor een deel beroepsjargon is.

Voor informatie en kennis verwijzen naar milieueffectrapportages van meer dan duizend pagina's en boordevol vakjargon helpt een initiatiefnemer meestal niet. Het werkt eerder demotiverend. Probeer als overheid in mentaal te duiden wat ergens speelt of van belang is. Naast woorden zijn beelden in toenemende mate waardige alternatieven.

9 Inrichting van lerende organisatie.

Particuliere gebiedsontwikkelingen vereisen andere capaciteiten dan die van sectorale beleidsambtenaren, hiërarchische bestuurders en controlerende volksvertegenwoordigers. Van organisaties vraagt dit een cultuuromslag en selectie van talent in het licht van de Omgevingswet. De afdelingen Personeel & Organisatie of Human Resource Management kunnen hier niet langer afzijdig van blijven. Het raakt ook hen of nog sterker: zij zijn cruciaal om meters te kunnen maken. Het gestelde geldt uitdrukkelijk ook voor politieke partijen.

10 Openstelling voor reflectie door een onafhankelijk Q-procesteam.

Waar inhoudelijke Q-teams (Q staat voor kwaliteit) waardevol blijken voor zowel een gebiedsontwikkeling zelf als voor het leerproces van betrokken individuen, gaan geluiden op voor een Q-team voor processen voor particuliere gebiedsontwikkelingen.

Vanuit NederLandBovenWater is zo avânt-la-lettre gewerkt: opbouwend en lerend en vooral niet afrekenend. Hier voor open staan is een kwaliteit en onderstreept de kracht van kwetsbaarheid.

11 Handreikingen voor toepassing van spiegelpunten: zie Aan de slag met de Omgevingswet, 2018. Overheidsparticipatie en Omgevingswet. Gelijk speelveld voor particulieren.

Werk in processen vanuit de 8 P's

5. Vuistregels participatieve ruimtelijke adaptatie

1 Sluit aan bij de behoefte van particulieren en ondernemers.

Professionals denken veelal in (digitale) eindbeelden en vergezichten, terwijl de realiteit van bewoners er een is van de dag van vandaag. Voor menig bewoner en ondernemer is water iets uit de kraan en energie iets achter de thermostaat. Door klimaatadaptatie en energietransitie te verbinden aan dagelijkse behoeften kunnen zij betekenis krijgen in het dagelijks leven. Handlingsperspectieven blijken cruciaal: iemand moet zelf betekenisvol kunnen zijn (regenton, tuinvijver, windvaan, zonnepaneel, et cetera). De uitdaging zit in de combinatie van klein beginnen en groot denken.

2 Werk samen en treed naar buiten als één overheid.

Waar overheden naar elkaar verwijzen breekt het laatste restje vertrouwen af. De uitwerking van het motto van het kabinet Rutte I 'je gaat er over of niet' is funest voor vertrouwen. Voor contact met de samenleving is van een ambtenaar niet het visitekaartje van belang maar wel zijn of haar

kennis, inborst, inlevingsvermogen, integriteit en overtuiging dat een overheid er is voor de samenleving en niet andersom. Selecteer als samenwerkende overheden een persoon hierop en stem onderling af.

3 Zorg voor continuïteit binnen betrokken overheidsorganisaties.

Alle mooie verhalen over dynamiek in loopbanen ten spijt, bestaat bij velen een beeld dat snel van baan wisselende personen eerder smal dan breed georiënteerd zijn. Kennelijk is tijd nodig om zodanig in een netwerk en in een rol te groeien dat er vertrouwenwekkend gedrag van uitgaat. Ridders van de korte baan zijn vooral met zichzelf bezig, zo is de gedachte van veel bewoners. Particulieren en ondernemers hebben juist grote behoefte aan betrouwbare overheidsbuddy's met kennis van zaken (ervaringskennis van klimaatadaptatie, energietransitie, landbouw, natuur, et cetera), zo blijkt overtuigend uit eerder vermeld onderzoek in het kader van implementatie van de Omgevingswet.

4 Denk vooruit over meegroeiende inrichtingen. We leven in een tijdperk van veranderingen waardoor het voorspellen van de toekomst nog onmogelijker is dan voorheen. Dit pleit er voor dat we in processen en mogelijkheden gaan denken. Zoals gebouwen aan de Amsterdamse grachten talloze functies hebben gehad, variërend van pakhuizen en woningen tot kantoren en theaters, zo kan ook de ruimte zodanig worden ingericht dat adapteren een permanente uitdaging is. In de Nieuwstraat kunnen nog aan te leggen perken in het straatprofiel op termijn dienstdoen als wadi's mochten de klimaatontwikkelingen daar aanleiding toe geven. In het Markdal kan landbouwkundig gebruik met natuurwaarden geleidelijk en geruisloos overgaan in natuur met landbouwkundige waarden.

5 Werk in processen vanuit de 8P's, waardoor actoren en abstractieniveaus met elkaar organisch worden verbonden. De 8P's beginnen met Personen als initiatiefnemers en eindigen met Personen als gebruikers. Tussenin staan Principes, Panorama, Programma, Pakketten, Projecten en Producten. De benadering is geïnspireerd op het proces in het Emscherpark in Duitsland en in Nederland (avânt-la-lettre) met succes beproefd binnen Ruimte voor de Rivier, Overdiepse polder, Waalfront, Kempenbroek, Haags binnenstedelijk groen, et cetera.

Bronnen

Habiforum, 2009. Praktijkboek gebiedsontwikkeling II. ISBN 978-90-806647-9-1.

NederLandBovenWater, 2012. Meerwaardecreatie. Cahier gebiedsontwikkeling. ISBN 978-90-817-1004-6.

NederLandBovenWater, 2015. Overdiepse polder. Vijftien jaar overheidsparticipatie. ISBN 978-90-902903-0-0.

ALLEEN EEN GEGRILDE

BURGER
IS EEN GOEDE
BURGER

HAVE IT YOUR WAY®

6. Aanbevelingen voor Deltaprogramma

1 Minder hiërarchisch opereren vanuit bestuurlijke circuits. Voor een opgave als klimaatadaptatie is een krachtig bestuur voorwaardelijk. Toch gaat het alleen daarmee niet lukken, zeker niet in onze tijd van mondige mensen, hoog opleidingsniveau, grote ruimtelijke druk, sociale media en Omgevingswet. Een geolied bestuurlijk circuit is er vooral om passende initiatieven mogelijk te maken. Erkennen dat 'gewone mensen' nodig zijn vereist een cultuuromslag binnen het programma.

2 Nieuwe praktijken door minder pretenties. Mensen worden vooral geraakt door goede voorbeelden en haken af bij praten over doen zonder bijbehorende daden. Denkend aan de conceptuele oorsprong van de zandmotor voor de Delflandse kust, meervoudige veiligheidsoplossingen in Katwijk, Waterdunen in Zeeland, Ooijen Wanssum aan de Maas, een wooneiland in Kampen, het Vechtdal in Overijssel, Waalfront in Nijmegen, et cetera is het urgent om opnieuw vrije denk- en

ontwikkelruimte te creëren. Conceptueel denken vormt de schakel tussen behoeften en verlangens van een gebied en ontwerpen van architecten. Vooralsnog is het Deltaprogramma er niet in geslaagd de leemte door het wegvallen van onder meer ICES- en Nota Ruimte programma's in te vullen, terwijl die indruk wel wordt gewekt.

3 Aansluiten bij mentale energie achter energietransitie. Mede door de aardbevingen in Groningen, te vergelijken met de rivierevacuaties vijftientig jaar geleden, is er thans momentum om de enorme energieopgave ruimtelijk vorm te geven. Samen met water is energie een nieuw ordenend principe in de ruimte. Waar water nog vooral een publieke opgave lijkt, stoelt de energietransitie vooralsnog vooral op particuliere initiatieven. Zo bezien zijn ze complementair. Door water en energie mentaal en zo mogelijk ook programmatisch te verbinden kan het Deltaprogramma een impuls krijgen.

4

Erkennen van de kracht van particulieren.

Bij overheids-participatie staat de systeemwereld ten dienst van de leefwereld. Koplopers zijn veelbelovend en overtreffen verwachtingen van waar particulieren toe in staat zijn. Ook in ruimtelijk en landschappelijk opzicht. Wil een gebiedsontwikkeling als proces met kwaliteiten doorgaan, ook na symbolische oplevering, is het zaak dat overheden luisterende landschapsarchitecten en ontwerpers selecteren (treffend voorbeeld Waalfront Nijmegen) en niet met onbedoelde minachting van bewoners blindvaren op een zelfbenoemde grootheid (voorbeeld Rijnboog Arnhem). In het voorbeeld van Waalfront Nijmegen heeft het samenspel tussen bewoners, een procesbegeleider, een team van architecten en overheden voorbeeldig gewerkt. Een niet maatschappelijk verbonden ontwerp, is in een samenleving als de onze hooguit vrijblijvende inspiratie. En inspiratie als nieuwe realiteit verdedigen, genereert eerder verzet dan waardering.

Living Lab Overijssel